

Naslovnica: *Metuljasta kukavica na Kraskem robu.*

Foto: Branko Dolinar.

Proteus

Izbaha od leta 1933

Mesečnik za poljudno naravoslovje

Izdajatelj in založnik:

Prirodoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Janja Benedik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Dakskobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavc

dr. Petra Draškovič Pelc

<http://www.proteus.si>

priradoslovno.drustvo@gmail.com

© Prirodoslovno društvo Slovenije, 2016.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavotič

Angleški prevod: Andreja Šalamon Verbič

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde – Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež – Bogataj

prof. dr. Tamara Lah – Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

prof. dr. Kazimir Tarman

Proteus izdaja Prirodoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 2.500 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Prirodoslovno društvo Slovenije, Poljanska 6, p.p. 1573, 1001 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14, faks (01) 421 21 21.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 5,50 EUR, za naročnike 4,50 EUR, za upokojence 3,70 EUR, za dijake in študente 3,50 EUR.

Celoletna naročnina je 45,00 EUR, za upokojence 37,00 EUR, za študente 35,00 EUR. 9,5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 0201 0001 5830 269, davčna številka: 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

Spoštovane naročnice in naročniki revije Proteus!

Obveščamo vas, da od 1. aprila 2016 dalje naročnine ne bo več mogoče plačati na poslovni račun Prirodoslovnega društva Slovenije, ki je bil odprt pri Novi Ljubljanski banki, d. d.

Vse neporavnane obveznosti in bodoča plačila lahko nakazete na **nov poslovni račun, odprt pri Delavski hranilnici d. d.: SI56 6100 0001 3352 882.**

Uprava Prirodoslovnega društva Slovenije in revije Proteus

Uvodnik

Jezik je sredina, v kateri se združujeta jaz in svet (Hans-Georg Gadamer)

V zadnjih mesecih so se zopet obnovile razprave o jeziku v visokem šolstvu in znanosti. Povod zanje je tako imenovani »jezikovni« člen v predlogu sprememb zakona o visokem šolstvu, ki povečuje možnost izvajanja ne samo delov, ampak tudi celotnih študijskih programov v tujem jeziku - mišljena je seveda angleščina. Slovenski jezik kot jezik poučevanja na slovenskih univerzah tako izgublja svojo pravno in s tem tudi bivanjsko nedotakljivost in upravičenost, v znanosti pa je zaradi »nepremišljenih« zahtev državne in univerzitetne politike po objavljanju predvsem v mednarodnih znanstvenih SCI-revijah (velike založniške korporacije z njimi kujejo ogromne dobičke) boj z angleškim jezikom že bolj ali manj izgubil ali pa je obsojen na životarjenje v manj »pomembnih« družbenih »zakotjih«.

Prevlada angleškega jezika kot nekakšne lingve franke

(nekateri, tudi slovenski naravoslovci jo imajo povsem neutemeljeno kar za uradni jezik) v znanosti in vedno bolj tudi na univerzah ni »preprosto dejstvo, ki ga bi bilo pač treba sprejeti kot vse drugo, kar je prinesel čas« (kot smo lahko prebrali v enem od odzivov v časopisu), ampak je ustvarjeno, torej ideološko »dejstvo« in je ena od temeljnih prvin »tako imenovane« globalizacije. Tudi globalizacija ni nikakršen naravni pojav, ampak je bila sprožena namerno in je, kot je zapisal francoski fizik, filozof in profesor Jean-Marc Lévy-Leblond (1940-) v svojem razmišljanju *Je znanost univerzalna?* (*Le Monde diplomatique*, slovenska izdaja, 17. maja 2006), preoblikovala tudi znanost: »Moramo priznati, da je znanost dandanes univerzalizirana. Fiziki se v Ženevi in v Čikagu ukvarjajo z enakimi predmeti in delajo z enakimi pospeševalniki, biologi delajo enake poskuse v Tokiju in v Parizu, astronomi uporabljajo enake teleskope v Čilu in na Havajih. A ta *globalizacija* je zgolj zmaga ene vrste 'zahodne' znanosti, ki je bila spčetka evropska, pozneje pa je prihajala

jala iz ZDA. V takem položaju bi težko razsojali o resnični vrednosti. Zakon močnejšega vedno prevlada, to velja tudi v znanosti. / Ta prostorska prevlada ne daje nobenih časovnih zagotovil. Enako kot grška, kitajska ali arabska bi tudi zahodna (ali svetovna, to je odslej isto) znanost kaj lahko bila umrljiva, in celo po štirih stoletjih razvoja tudi že umirajoča. Njena učinkovitost, ki ji je omogočila, da je od 19. stoletja udejanjila baconovski in kartezijanski program, se je zdaj obrnila zoper njo. *Družbeni, oziroma natančneje, trgovski ukaz znanstveni razvoj umešča pod vpliv omejitve produkcije in kratkoročne rentabilnosti. Možnost temeljnih teoretičnih raziskav, ki ne dajejo zagotovil o takojšnjem uspehu, postaja vse bolj nestvarna.* Tako se na zavraten način razpleta zgodovinsko zelo nenavadna in konec koncev presenetljiva povezava med teoretičnim raziskovanjem in delovanjem, ki je bila značilna za zahodno znanost zadnjih dve stoletji. Vladavina *tehnoloških*, v katero smo vstopili, nedvomno za dokaj dolgo obdobje oblikuje novo podobo te nedvomno ‚večusmeritvene‘ dejavnosti, ki je ‚znanost‘.

Zato ni prav nič nenavadnega, da v obdobju *globalizacijske tehnološke* začne vladne univerzitetne in znanstvene politike usmerjati (ali to vsaj poskuša) na primer kar Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD): »Slovenske univerze težijo k vse večji internacionalizaciji. Trditi smemo, da se tudi tukaj srečamo z značilnim slovenskim zamudništvom in da imamo na slovenskih univerzah manj tujih študentov kot drugod v Evropi. OECD je v svojem poročilu iz leta 2012 pripisala glavni razlog za nizo privlačnost Slovenije kot mednarodne raziskovalne dežele prav ekskluzivni rabi slovenščine kot jezika poučevanja. OECD je naši vladi priporočila, da umakne člen o učnem jeziku iz zakona o visokem šolstvu. Mednarodni pomen naših univerz se zmanjšuje. Lahko se bo zgodilo, da bodo naše univerze postale le bolj ali manj poučevalne visokošolske ustanove lokalnega in folklornega pomena. Takšen razvoj dogodkov je treba preprečiti.« Navedene stavke lahko preberemo v odgovoru predsednika SAZU (*Dnevnik*, 29. junija letos) na odprto pismo, ki ga je nanj naslovil predsednik upravnega odbora Društva pisateljev Slovenije in v katerem ga sprašuje, zakaj se SAZU »ne odziva na poskuse, da bi se na slovenskih univerzah poleg slovenščine uveljavila angleščina kot jezik poučevanja«. Odgovor je dokaj nedvoumen: SAZU se ne more »odzivati«, ker med vedami v obdobju vladavine *tehnoloških* obstaja globok spor v razumevanju jezika nasploh in njegove vloge v znanosti posebej. Medtem ko so jezikoslovci oziroma humanisti prepričani, da je »posamezniku v maternem jeziku dopuščena bolj pretanjena, ostrejša in prodornejša, predvsem pa bolj ustvarjalna misel kot v tujem jeziku« in da je »jezik znanosti in visokega šolstva najbolj pretanjena in najbolj natančna oblika jezika«, so naravoslovci mnenja, da je »jezik znanosti zelo osiromašen primerek jezika, pa naj

ima za osnovo materni ali tuji jezik. Uporablja se za zapis in posredovanje dognanj raziskovalnih razmišljanj in dosežkov. V znanosti mora biti posamezen pojem ali predmet praviloma poimenovan le z enim izrazom. S tem se v jeziku zgubi večpomenskost besed in barvitost izražanja.« Toda že znameniti nemški filozof Hans-Georg Gadamer (1900–2002) je v svojem monumentalnem delu *Resnica in metoda* (1960, v slovenskem prevodu 2001) tako stališče naravoslovcev zavračal: »Tudi če bi z normiranim znanstvenim jezikom oddedili vse stranske glasove, ki izhajajo iz materinščine, bi še vedno ostajal problem ‚prevoda‘ spoznanj znanosti v navadni jezik, prek katerega naravne znanosti šele dobijo svojo sporazumevalno univerzalnost in tako svojo družbeno pomembnost.« Ob tem opozarja tudi na prepričanje nemškega kvantnega fizika Wernerja Heisenberga (1901–1976), da raziskovalec pri svojem znanstvenem postavljanju vprašanj in razumevanju svojih spoznanj nikoli ne more biti povsem neodvisen od jezikovne podobe sveta lastnega maternega jezika. Danski fizik Niels Bohr (1885–1962) je bil enakega mnenja: »Vsi visimo v jeziku.«

Gadamer, Heisenberg in Bohr očitno razumejo jezik tako, kot ga je razumel tudi ameriški jezikoslovec Benjamin Lee Whorf (1897–1941). *Whorf je namreč ugotavljal, da zaradi razlik v slovnici in rabi govorniki različnih jezikov izkušajo in oblikujejo podobo sveta različno. Vsak jezik ima v sebi vpisan svoj pogled na svet.* Zdaj se lahko vrnemo k odgovoru predsednika SAZU: tako očitno mislijo tudi jezikoslovci in humanisti, naravoslovci pa so – napačno – prepričani, da jezikovna struktura vseh jezikov odseva predvsem spoznavne univerzalije oziroma splošne pojme, ne pa kulturnih razlik, zato je na neki način »vseeno«, kateri jezik uporabljamo – to je lahko konec koncev tudi angleščina. Pa čeprav tudi *Firenška resolucija o rabi jezika v univerzitetnem izobraževanju* iz leta 2014 svari: »Angleščina ni nevtralen medij sporazumevanja.

Z njeno prevladujočo ali celo izključno rabo so prezrte ali pozabljene pomembne tradicije, koncepti, metode, razvite v drugih jezikih.«

Po vsem povedanem je mogoče postaviti tezo: spor v razumevanju jezika med humanisti in naravoslovci je le eden od vidikov obdobja tehnike in tehnoloških, ki si ju je podredila ekonomija, in je uničujoč: humanistične oddelke na univerzah po svetu celo ukinjajo. Humanistiko in družboslovje bo mogoče združiti z naravoslovjem šele, ko bomo sposobni preseči »kulturo« tehnoloških. Nobelov nagradjenec za kemijo Ilya Prigogine (1917–2003) je to storil v spoznanju, ki se glasi: *človeška ustvarjalnost krepi ustvarjalnost že same narave ...* Misel, ki jo bo mogoče razviti šele v naslednjem uvodniku.

Tomaž Sajovic